

Asia: VN/32047/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi puolustustarvikkeiden viennistä annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Amnesty International kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi hallituksen esityksestä laiksi puolustustarvikkeiden viennistä annetun lain muuttamisesta.

Yleisesti

Amnesty ei vastusta asevientä. Järjestön näkökulmasta asevientilakien keskeinen tarkoitus on varmistaa, että aseita ei päädy tahoille, jotka käyttävät niitä vakaviin ihmisoikeusloukkauksiin. Jos tälle on olemassa merkittävä riski, viennistä tulisi aina pidättäytyä.

Tämä linjaus, eli niin sanottu varovaisuusperiaate, on myös keskeinen niin EU:n asevientä koskevassa yhteisessä kannassa kuin Kansainvälisessä asekauppasopimuksessa, jonka edistämisessä ja hyväksymisessä Suomi oli ratkaisevassa asemassa.

Kun nyt ehdotettua muutosesitystä lukee varovaisuusnäkökulmasta, huomaa valitettavasti, että esityksestä löytyy useita porsaanreikiä. Esityksen perusteluista ilmenee selvästi, että nyt esitetyn yleistä vientilupaa koskevien muutosten (9 §) tarkoituksena on helpottaa ja kasvattaa vientiä ja purkaa esityksen laatineen ministeriön näkökulmasta turhaa byrokratiaa. Jo nykyisessä laissa on kuitenkin EU-maiden sisällä tapahtuvaa asekauppaa varten yksinkertaisemmat lupaprosessit (10–13 §) näihin maihin suuntautuvalle viennille.

Olettamus, että on valtioita, johon ei tarvita lupaprosessia, on varovaisuusperiaatteen näkökulmasta lähtökohtaisesti väärä, sillä kaikissa maissa aseita voidaan käyttää kansainvälisten sopimusten vastaisesti. Tämä koskee myös EU:n jäsenmaita tai muita Suomen liittolaisia.

Toisaalta nyt esillä olevassa luonnoksessa esitetty uusi 15 §, joka sisältää tarkennuksia velvoitteeseen vietyjen tuotteiden loppukäyttäjien varmistamisesta, on tervetullut. Samalla on ongelmallista, että uudenkin pykälän mukaan tarkastuksia voidaan kuitenkin tehdä vain loppukäyttäjän luvalla.

Koska laki nyt avataan, ehdotamme samalla muita tarvittavia muutoksia.

Pykäläkohtaiset kommentit

2 § kohdan 5) lisäyksellä, jossa lain soveltamisen ulkopuolelle jätetään kansainvälistä apua, yhteistoimintaa ja muuta kansainvälistä toimintaa koskevasta päätöksenteosta annetun lain (418/17) perusteella tapahtuva vienti, on yksi tapa poistaa lakien soveltamiskäytäntöön liittyvä ristiriita, josta olemme käyneet keskustelua useiden eri viranomaisten kanssa vuonna 2022-23. Keskustelumme koski sitä, että Ukraina suuntautuvan avun kohdalla ei tehty kansainvälisen asekauppasopimuksen ja EU:n yhteisen kannan edellyttämiä riskiarviointeja siitä vaarasta, että aseita käytettäisiin ihmisoikeusloukkauksiin tai kansainvälisen humanitaarisen oikeuden loukkauksiin. Varovaisuusperiaatteen näkökulmasta riskiarvioiden tekeminen myös kansainvälistä apua antaessa ei kuitenkaan ole huono asia ja nyt ehdotetulla muutoksella vesitetään kansainvälisten sopimusten sitovia määräyksiä Suomen omassa lainsäädännössä.

9 § Pykälän 2 momenttia ei esityksessä esitetä muutettavaksi. Momenttiin tulisi kuitenkin lisätä maininta kansainvälisestä asekauppasopimuksesta, joka astui voimaan nyt muutettavan lain hyväksymisen jälkeen ja on aivan yhtä tärkeä Suomea velvoittavana sopimuksena kuin EU:n yhteinen kanta, joka momentissa mainitaan.

Lisäksi toistamme jo vuonna 2012 lain laatimisen yhteydessä esittämämme näkemyksen, että on molempien yllä mainittujen kansainvälisten säädösten vastaista sanoa, että ”se (ne) otetaan huomioon” osana kokonaisharkintaa. Niin Asekauppasopimus kuin EU:n yhteinen kanta ovat velvoittavia asiakirjoja ja niissä todetaan yksiselitteisesti, että mikäli lupakriteerit eivät täyty viennistä tulee pidättäytyä.

Tässä yhteydessä on myös hyvä huomata oikeuskanslerin ratkaisu viime vuodelta (OK V/1198/10/2025), jossa hän päätelmässään kanteluun toteaa seuraavaa: Kiinnitän kuitenkin (...) puolustusministeriön ja ulkoministeriön huomiota niiden velvollisuuteen ottaa vientilupia myönnettäessä huomioon kansainvälisestä ja EU-oikeudesta johtuvat rajoitteet tuotteiden viennille sellaisissa tapauksissa, joissa on perusteltua aihetta epäillä, että kohdemaahan rikkinen tai rikkinen kansainvälisestä oikeudesta taikka kansainvälisestä humanitaarisesta oikeudesta johtuvia velvollisuuksia.

Esitettyjen uusien yleisiä vientilupia koskevien 9 a §:n ja 9 b §:n kohdalla on sama ongelma kuin laissa jo olevissa siirtolupia koskevissa 10-13 §:ssä. Näkökulma näissä kaikissa on kaupankäynnin helpottaminen, mutta samalla on selvää, että riskienhallinta jää pienemmälle huomiolle. Lisäksi leiset vientiluvat ja siirtoluvat ovat lähtökohtaisesti ristiriidassa sen periaatteen kanssa, että jokainen lupa harkitaan erikseen.

14 § Tämän pykälän lisäykset hakijaa koskeviin edellytyksiin ovat tervetulleita.

15 § Pykälän ensimmäisen momentin (jota ei ehdoteta muutettavaksi) muotoilu ”voidaan velvoittaa” antamaan loppukäyttäjätodistus on vaarallisen väljä. Jokaisessa vientiluvassa tulisi aina olla loppukäyttäjätodistus, joten parempi muotoilu olisi ”velvoitetaan”. Samoin pykälän toisessa momentissa olisi parempi jos ”vaadittaessa annettava todistus” muutetaan muotoon ”annettava todistus”. Todistus tulisi siis antaa aina, eikä vain erikseen vaadittaessa.

Laajempi ongelma on kuitenkin toisen momentin lähtökohta (jota ei nyt ehdoteta muutettavaksi), että komponentin käyttäjä katsottaisiin loppukäyttäjäksi ja lopullisen tuotteen viennistä ei enää vaadittaisi tietoa ja veto-oikeutta. Koska asevientit perustuu yhä enemmän monien valmistajien komponentteihin, valvonta siirtyy käytännössä Suomen viranomaisten ulottumattomiin.

Eri puolilla maailmaa on jo käyty oikeudellista kiistaa siitä, että Yhdysvaltaisessa F-35 hävittäjäohjelmassa mukana olevat maat eivät pysty vaikuttamaan siihen, mihin maihin valmiita hävittäjiä tai varaosia viedään yhteisestä poolista, johon Suomikin on nyt osallistumassa. Suomessa valmistettuja koneen runko-osia voi siis päätyä vaikka Israelin asevoimille, jonka hävittäjät ovat olleet merkittävä tekijä kansanmurhassa, johon Israel on syyllistynyt Gazassa. Tämä on tosiasiallisesti kansainvälisen asekauppasopimuksen sitovien määräysten kiertämistä.

Ehdotettu lisäys Tullin valtuuksista on tervetullut, vaikkakin voi jäädä torsoksi, koska tehtävät tarkastukset edellyttävät loppukäyttäjän suostumusta ja myös yllä kuvatun komponenttien loppukäyttäjän määritelmän takia.

16 § Yleinen toistaiseksi voimassa oleva vientilupa tai siirtolupa on lähtökohtaisesti ongelmallinen, kuten yllä on jo kuvattu. Tällaisia carte blanche -luvalla tehtyjä vientipäätöksiä (vaikkakin Euroopan sisäisiä tai liittolaismaille) ei ole mahdollista riittävästi valvoa.

20 § Valtioneuvoston päätettäväksi tulevien tuoteluokkien kasvattaminen on tervetullutta. Tulkinnanvaraiseksi jää pykälän 4 momentin lause Puolustusministeriön on lupa-asian sitä edellyttäessä selvitettävä erikseen, ettei luvan myöntämiseen ole ulko- ja turvallisuuspoliittista estettä. Varovaisuusperiaatteen mukaan selvityksiä pitäisi aina pyytää jokaisesta vientipäätöksestä, myös vaikka kyseessä olisi siirtolupa tai yleinen vientilupa.

Johansson Frank
Amnesty International Suomen osasto